

**ПРЕДМЕТ ПЕРЕВІРКИ СУДОМ ЗАКОННОСТІ І ОБГРУНТОВАНОСТІ
ПОСТАНОВИ ОРГАНУ ДІЗНАННЯ, СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА
ПРО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ**

Досліджено окремі питання оскарження до суду рішення органу дізнання, слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи.

Ключові слова: кримінально-процесуальне оскарження, скарга, судовий контроль.

Исследованы отдельные вопросы обжалования в суде решения органа дознания, следователя и прокурора об возбуждении головного дела.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное обжалование, жалоба, судебный контроль.

In the article concerning the appeal in the court of the decisions of inquiry organs, investigator and procurator of criminal proceedings.

Key words: criminal procedure appeal, complaint, judicial control.

Не викликає сумніву твердження про те, що оскарження постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, порушення кримінальної справи, закриття

кримінальної справи є засобом захисту та відновлення порушених конституційних прав та законних інтересів людини та громадянина, гарантією утвердження законності й правопорядку. Проте кожний із зазначених видів оскарження має свій предмет та притаманні йому особливості. Це пояснюється закладеними в їх правовій природі протиріччями. Так, якщо основним призначенням порушення кримінальної справи є кримінальне переслідування, то відмова в порушенні кримінальної справи та її закриття пов'язані, насамперед, із захистом прав та законних інтересів особи.

Прийняття Закону України від 14 грудня 2006 року №462-В «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження рішення про порушення кримінальної справи»¹ викликало неоднозначне тлумачення судами норм КПК України.

Як зазначається в рішенні Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. №3-рп/2003, суд розглядаючи скарги на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи, перевіряє наявність приводів і підстав для винесення зазначених постанов і не повинен розглядати та вирішувати заздалегідь ті питання, що має вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті².

В Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» від 11 лютого 2005 р. № 1, яка втратила чинність, зазначалося про обов'язок суду перевірити лише наявність приводів і підстав для винесення постанови про порушення кримінальної справи.

Однак, предметом судового розгляду в чинному КПК вказано не тільки приводи і підстави для винесення постанов про порушення кримінальної справи, а й оцінку законності джерел отриманих даних, які стали підставою для порушення кримінальної справи. Хоча дане питання, відповідно до вищезазначеного Рішення Конституційного Суду України, вирішується судом при розгляді справи по суті та не може розглядатися заздалегідь. Вказана норма викликала негативну реакцію та піддана нищівній критиці більшістю науковців та практичних працівників.

Так, В. Кудрявцев неодноразово наголошує, що рішенням Конституційного Суду України чітко регламентовані межі оскарження постанов про порушення кримінальних справ, і ці межі полягають лише у встановленні приводів та підстав для порушення кримінальних справ. Це означає, що жодної оцінки доказової бази щодо винності особи судом не повинно даватися³.

Слушно з даного приводу зазначає П. Пилипчик, що досліджувати докази, давати їм оцінку, в інший спосіб перевіряти, чи доведена винність підозрюваного, обвинуваченого, розглядати ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті, суди не вправі⁴.

На жаль, поза увагою юристів-практиків та наукових діячів залишився факт відвертого ігнорування законодавцем положення рішення Конституційного Суду України в частині оскарження самого порядку порушення кримінальної справи.

В практичній діяльності правоохранних органів саме недотримання встановленого кримінально-процесуальним законом порядку порушення кримінальної справи є поширеними прикладами незаконності порушених кримінальних справ. Про це свідчить практика розгляду районними судами м. Києва скарг на постанови органів досудового слідства про порушення кримінальних справ, про закриття

та відмову в порушенні кримінальних справ (за період з січня по грудень 2007 року)⁵. Основними помилками, яких припускаються суди при розгляді скарг на постанови органу дізнання, слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи є недотримання ними основних вимог ст. 236-8 КПК України щодо перевірки лише наявності приводів і підстав для винесення постанови про порушення кримінальної справи, законності джерел отриманих даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення кримінальної справи. Такий підхід до розгляду скарг на постанови органів досудового слідства про порушення кримінальної справи, з боку суддів, призводить до безпідставного скасування вказаних рішень. Оскільки судді ототожнюють достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину із закінченням, на їхню думку, складом злочину, особливо на початковому етапі розслідування кримінальної справи.

Доречно зазначити, що у законодавстві Російської Федерації ширше та більш чітко визначено межі перевірки судом законності постанови про порушення кримінальної справи. Так, суд уповноважений з'ясувати насамперед, чи дотриманий порядок винесення даного рішення, чи є у особи, яка прийняла рішення про порушення кримінальної справи необхідні повноваження, чи є приводи до порушення кримінальної справи, а також обставини, які виключають провадження по справі⁶.

Деякі вчені відстоюють позицію про те, що предметом перевірки судом законності та обґрунтованості постанови про порушення кримінальної справи щодо певної особи мають бути наступні питання:

- 1) чи є законні приводи і підстави до порушення кримінальної справи;
- 2) чи дотримані вимоги закону, які регламентують процесуальний порядок порушення кримінальної справи;
- 3) чи дотримані вимоги закону щодо форми та змісту постанови про порушення кримінальної справи;
- 4) чи прийняте дане рішення компетентною особою.

Актуальною у зв'язку з цим є думка Капліна О., Шило О., які стверджують, що під час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи саме ці питання не повинні залишатися поза увагою суддів⁷.

Щоб обґрунтывать це положення розглянемо детальніше та проаналізуємо кожне із зазначених питань.

Насамперед слід підкреслити, що для прийняття законного та обґрунтованого рішення про порушення кримінальної справи потрібна наявність законного приводу та достатніх підстав.

Приводи – це передбачені законом джерела, з яких органи дізнання, слідчий, прокурор, суддя і суд уповноважені порушити кримінальну справу та одержують відомості про вчинення або підготовлювані злочинів⁸.

Під час перевірки судом наявності приводів до порушення кримінальної справи необхідно виходити з положень ст. 94 КПК України, що передбачає їх вичерпний перелік, та враховувати загальні вимоги ст. ст. 95, 96 КПК України, відомих нормативних актів, що регламентують порядок прийняття та розгляду заяв і повідомлень про злочин.

Згідно з ч.2 ст. 94 КПК України підставою для порушення кримінальної справи є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину. Достатніми, вважає М. Михеєнко, є ті дані, які свідчать про факт підготовки або вчинення діяння, передбаченого кримінальним законом. При цьому не обов'язково, щоб вони

висвітлювали дане діяння повно і всебічно або викривали конкретну особу у вчиненні злочину. Встановлення цих обставин є завданням наступної стадії кримінального процесу – досудового розслідування⁹.

Вважаємо, що законодавець небезпідставно закріпив норму про достатні дані, які вказують на наявність саме ознак злочину, до числа яких належать суспільна небезпечність діяння та його кримінальна протиправність.

Саме тому, неприпустимо порушити кримінальну справу по факту протиправного, але кримінально некараного діяння (адміністративні правопорушення, дисциплінарні проступки).

В ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 року конкретизована можливість використання оперативно-розшукових матеріалів в кримінальному судочинстві, в тому числі, передбачивши їх використання як приводи і підстави для порушення кримінальної справи. Дійсно, як зазначає С. Стажівський, в процесі оперативно-розшукової діяльності орган дізнання може виявити ознаки злочину. Однак інформацію, яка вказує на ці ознаки, він одержує гласним шляхом – відбір пояснень від осіб, витребування документів від громадян, установ, організацій. Крім того, в процесі збирання такої інформації можуть складатися акти, що посвідчують певні дії, довідки про застосування науково-технічних засобів із зазначенням їх технічної характеристики, часу та умов при яких науково-технічні засоби використовувалися¹⁰.

З огляду на вищевикладене вважаємо, що перевіряючи наявність приводів та підстав для порушення кримінальної справи, суд повинен досліджувати лише офіційні документи, складені за результатами ОРД, а не в ході такої. На жаль, закріпивши положення в кримінально-процесуальному законі про те, що суд вправі перевіряти законність джерел отримання даних, які стали підставою порушення кримінальної справи, законодавець провокує виникнення на практиці доволі абсурдних ситуацій.

Зокрема, оцінюючи законність джерел отриманих даних про злочин, що виявлені при проведенні оперативно-розшукової діяльності, суд першої інстанції змушений перевіряти правомірність здійснення ОРЗ, дозвіл на проведення більшості з яких надають апеляційні суди. Цей приклад ще раз підкреслює недоцільність існування такого положення у ст. 236-8 КПК України.

Порушення кримінальної справи здійснюється відповідно до встановленого порядку, що детально регламентований Кримінально-процесуальним кодексом України.

Як правильно зазначає В. С. Зеленецький, під процесуальним порядком порушення кримінальної справи розуміється встановлений кримінально-процесуальним законом режим здійснення процесу порушення кримінальної справи, який передбачає вчинення компетентним органом чи посадовою особою у певній послідовності системи процесуальних дій, одні з яких є вихідними (первинними), інші – похідними (вторинними), але які лише в своїй єдності обумовлюють прийняття законного та обґрутованого рішення про порушення кримінальної справи за наявності передбачених законом приводів і достатніх для цього підстав¹¹. Перевіряючи дотримання процесуального порядку порушення кримінальної справи, суд має встановити чи не порушено слідчим, органом дізнання, прокурором закріплені у чинному Кримінально-процесуальному кодексі України правила прийняття такого рішення.

Насамперед, чи дотримано строк прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Так, відповідно до ст. 97 КПК України воно повинно прийматися не

пізніше триденного строку і тільки у виключних випадках – в строк не більше 10 діб. Важливо підкresлити, що продовження такого строку не допускається. Про прийняття рішення про порушення кримінальної справи обов'язково виноситься постанова, яка набирає законної сили з моменту її винесення та підписання. Постанова особи, яка проводить дізнання, про порушення кримінальної справи підлягає затвердженню керівником органу дізнання та набирає юридичної сили з даного моменту.

Цю особливість О. Бородін пояснює тим, що в законі обов'язок порушити кримінальну справу покладається на орган дізнання, а не на особу, яка проводить дізнання¹². Після порушення справи слідчий чи орган дізнання приймають її до свого провадження. Копія постанови про порушення кримінальної справи не пізніше доби направляється прокурору (ст. 100 КПК). Прокурор направляє справу для провадження досудового слідства або дізнання, про що зазначає у резолютивній частині постанови. Відповідно до ст. 98-2 КПК України слідчий, орган дізнання, прокурор або суддя зобов'язані вручити копію відповідної постанови особі, щодо якої порушенено справу, та потерпілому негайно.

Ще в радянській науці, досліджуючи проблему сутності, змісту, форми й властивостей процесуальних рішень, наголошувалось, що будь-яке процесуальне рішення необхідно належним чином процесуально оформити. Документ, що відображає зміст прийнятого рішення, повинен мати необхідні реквізити, відповідати вимогам обґрунтованості, вмотивованості, бути логічним та зрозумілим¹³. Законність і обґрунтованість рішення, як зазначає П. Лупинська, залежить від того, чи встановлено ті фактичні обставини, які передбачені в гіпотезі норми КК України чи КПК України, і чи дотримано закон при встановленні цих обставин¹⁴.

Очевидно, що під час перевірки судом дотримання законності складання постанови про порушення кримінальної справи необхідно виходити із загальних вимог, яким має відповідати постанова слідчого та органу дізнання, викладених у ст. 130 КПК України, передусім, чи включено всі передбачені процесуальними нормами обов'язкові реквізити.

При цьому, пам'ятати, що вимоги законності документа стосуються не лише його форми, але й змісту. Тому кожний документ має відповідати за своїм змістом фактичним обставинам, встановленим матеріалам справи, ґрунтуючись на встановлених фактах. Сформульовані в ньому висновки мають відповідати об'єктивній дійсності¹⁵. У описово-мотивувальній частині постанови необхідно вказати джерело відомостей про злочин, що слугує приводом до порушення кримінальної справи, куди і коли ці відомості надійшли та викласти фактичні дані, що вказують на наявність ознак конкретного злочину. При цьому, на думку В. Зеленецького, потрібно не тільки описати обставини вчиненого діяння, але й зазначити мотиви прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Оскільки часто має місце винесення немотивованих рішень, що означає їх необґрунтованість та неправомірність¹⁶.

Твердження О. Капліна, О. Шило про те, що під час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи суд повинен досліджувати питання, чи достатня сукупність фактів обґрунтовано вважати, що злочин вчинено саме тією особою, щодо якої приймається рішення, є неоднозначним та дискусійним.

За нашим переконанням, оцінка таких фактів ні в якому разі не повинна зводитися до встановлення всіх елементів складу злочину, а тим більше до визначення винуватості чи невинуватості особи. Адже збирання доказової бази

здійснюється протягом всього строку досудового слідства, а скарга на порушення кримінальної справи може бути подана і на початкових етапах, коли особа має статус підозрюваного, який є хибким, або ж маємо лише особу щодо якої порушену кримінальну справу, але вона ще не затримана і стосовно неї не застосовано запобіжний захід. Тому суд повинен перевірити лише достатність у матеріалах дослідчої перевірки, що стали підставою для порушення кримінальної справи, даних, які вказують на вчинення злочину певною особою. Такі дані при перевірці заяви або повідомлення про злочин до порушення кримінальної справи формулюються шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб, витребування необхідних документів, проведення оперативно-розшукової діяльності (ст. 97 КПК України). Коли ж є досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий виносить мотивовану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого (ст. 131 КПК України).

Отже, утверджуючи принципи демократизації суспільства, приймаючи правові норми щодо предмету судового розгляду під час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи законодавець, не врахував конституційні засади правосуддя та заклав істотне протиріччя між ст. 236-8 КПК України та положеннями Рішення Конституційного Суду України від 30.01.2003 р. №3-рп/2003.

- 1.** Закон України «Про внесення змін до Кримінально – процесуального кодексу України щодо оскарження рішення про порушення кримінальної справи» // Офіційний вісник України. – 2007. – № 2. – С. 7–9. **2.** Рішення Конституційного Суду України № 3 – рп/2003 від 30 січня 2003 року у справі зі конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально – процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). – Режим доступу: www.rada.gov.ua. **3.** Коментар заступника Генерального прокурора України Віктора Кудрявцева рішень Київо-Святошинського районного суду Київської області та Апеляційного суду Київської області щодо постанов про порушення кримінальних справ стосовно Юлії Тимошенко та Олександра Тимошенко. – Режим доступу: www.gpu.gov.ua **4.** Пилипчик П.П. Розгляд судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №2 (36). – С. 59. **5.** Узагальнення Судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду м. Києва щодо практики розгляду районними судами м. Києва скарг на постанови органів досудового слідства про порушення кримінальних справ, про закриття та відмову в порушенні кримінальних справ (за період з січня по грудень 2007 року). – Режим доступу: www.ligazakon.com.ua **6.** Определение Конституционного Суда РФ от 22 октября 2003 г. №385-О «По ходатайству Генерального прокурора Российской Федерации об официальном разъяснении Определения Конституционного Суда Российской Федерации от 27 декабря 2002 года №300-О по делу о проверке конституционности отдельных положений статей 116,211,218,219 и 220 Уголовно-процессуального кодекса РСФСР». – Режим доступу: www.ksrf.ru **7.** Капліна О., Шило О. Оскарження до суду постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи: актуальні проблеми // Право України. – 2003. – №11. – С.139. **8.** Михеєнко М.М. Кримінальний процес України. – К., - 1999. – С. 189. **9.** Там само. – С. 191. **10.** Стажіхівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. – К., 2005. – С. 114. **11.** Зеленецкий В.С. Возбуждения уголовного дела. – Х., 1998. – С. 132. **12.** Бородін О.В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М., 1970. – С. 46. **13.** Дубинський А.Я. Процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы. – К., 1984. – С. 66. **14.** Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. – М., 2006 – С. 88. **15.** Тертиши-

ник В.М. Науково-практичний комет до Кримінально-процесуального кодексу України. – К.: А. С. – К., 2002. – С. 529. 16. Зеленецкий В.С. Возбуждения уголовного дела. – Х., 1998. – С. 160.